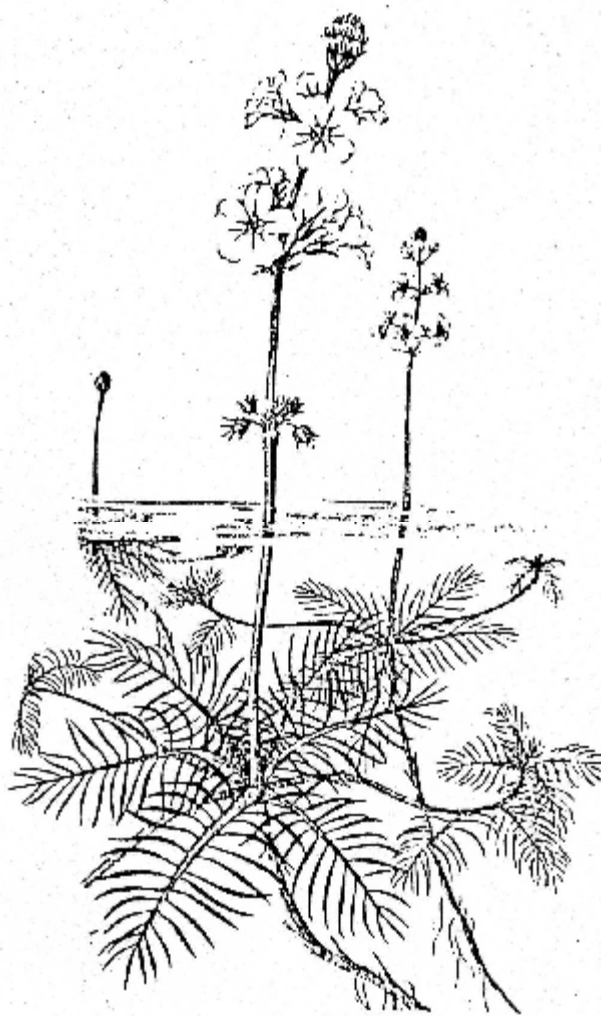

FOLIA SELECTA

KUKLAY ANTAL: Pilinszky János <i>Infinitívus</i> c. verséről	1
MICHEL NURDIN: Jacques Maritain és Jézus Kistestvérei	3
Jacques Maritain a kultúra filozófusa. Kollokvium, Reims 1998. nov. 21-22... 17	
Új Ösvény (Chemin Neuf). Beszámoló egy közösségről	20
FLORILEGIUM – Jean Cocteau 1917 húsvétján	
– Pilinszky János levele Ferenczy Béniénének	24

Köröm, 1999. február

INFINITIVUSZ

Még ki lehet nyitni.
És be lehet zárni.
Még föl lehet kötni.
És le lehet vágni.
Még meg lehet szülni.
És el lehet ásni.

A latin grammatikusok felfigyeltek a főnévi igenév különös természetére. Amint az elnevezése – infinitivus – mutatja, a magyarral ellentétben nem emelték ki névszói, főnévi jellegét, hanem cselekvést jelentő szónak, igének tekintették, amely azonban még félkész, befejezetlen – in-finitus -, még nem született meg, nem lépett be a létbe, csupán lehetőség, arisztoteleszi értelemben vett potentia, képesség, hogy a mód-, idő-, szám- és személyragok hozzáfűzésével – con-jugálással – befejezetté válják, megszülessék.

Az ember, az emberiség is különös fajta a teremtmények között. A természet nem határozta meg, nem de-finiálta, mint ösztöneik által az állatokat. Meghagyta befejezetlennek, infinitusznak, szabadnak, jóra és rosszra nyitottnak.

Az ember: lehetőség.
Zárt ajtó: kezünkben a kulcsa.
És tárt kapu: ha becsapódik, kinyithatatlan.
Siralomházban ülő elitelt.
És megmenthető öngyilkos.
Világra hozható magzat.
És elátható újszülött.
Befejezetlen ige: infinitivusz.

A versben a tényleges költői kép egy képnélküli kép, elvont nyelvtani fogalom, a címben megjelölt *infinitivus*, s ennek érzékeltetői az egyes sorok mögött rejlő konkrét képek, a hat kijelentő mondat kimondatlan tárgyai – ajtó, kapu, elitelt, öngyilkos, magzat, csecsemő -, valamint a sorok végén a hat főnévi igenév. Az olvasó első pillantásra a címben csupán nyelvi játéokra, a hat infinitivuszra való utalást lát, s csak később fedezi fel, hogy az igealak latin nevének etimológiája gondolkodtatta el a költőt, s vezette a felismerésre: az ember is infinitivusz.

Ha a latin cím helyett a magyar *főnévi igenevet* írnánk, a költemény alapgondolata ugyan megmaradna, de hiányozna belőle az invenció és az olvasót meditációra készítő jelzés, melyet követve megkérdezi magától: miért írta a költő latinosan a címet? S ha reflektál a szó etimológiájára, fölfedezi benne a költői leleményt.

Mint a koncept művészetben, a cím itt is a mű meghatározó része. Nélküle a vers maga is csak infinitivusz.

De része lesz a versnek, a nyitott műnek az olvasó is, hiszen rá van bízva, hogy megfejtse, dekódolja a költő rejtett üzenetét. Éppen ebben a nyelvi játékban szövődik baráti kapcsolat a költő és az olvasó, az olvasók között. Ennek a barátságnak a vágya és reménye élteti a költőt és serkenti az olvasót – két infinitivuszt -, hogy letelepedve a nagy baráti asztalhoz táplálják egymásban a reményt, hogy az embernek mindig van lehetősége a jóra.

Dum spiro, spero. Amíg élek, remélek.

Michel Nurdin

JACQUES MARITAIN ÉS JÉZUS KISTESTVÉREI*

Ajánlás

„Miután az Egyházat és a mai világot áthatotta az Ön mélységesen a krisztusi hitben gyökerező és az egymást váltó nemzedékek szellemi igényei felé nyitott gondolatainak sugárzása, most élete hátralévő idejét Foucauld atya nyomán a Názáreti Jézus misztériumának követésére kívánja szentelni. Ez a megindító tanúságtétel korunk számára a bölcsességnek egy új, ékesszóló tanítása lesz, melyet teljes szívünkől köszöntünk. Noviciátusa kezdetén Jézus Kistestvéreinél, küldjük Önnek szeretettel teljes apostoli áldásunkat.”

Ennek a táviratnak két utolsó szava felment attól, hogy a feladó nevét aláírjuk: VI. Pál pápa küldte 1970. október 1-én, abból az alkalomból, hogy Jacques Maritain október 15-én készült elkezdni noviciátusát Toulouse-ban Jézus Kistestvéreinél. G. B. Montini nyilvánvalóan felfogta ennek az utolsó lépésnek mély értelmét, melyre mestere és barátja elkötelezte magát, s e döntésében pápai tekintélyének ezekkel az egyszerű, súlyos és érzelemmentli szavaival megerősítette őt. Dehát miről is van itt szó?

Az első múltó szenzáció, némi kíváncsiság a Kistestvérek iránt, akikről az emberek keveset tudtak, s akik nem csaptak nagy zajt, hamar néhány megszokott formulában üledett le: az öreg özvegy ember „szerzetbe lépett”, az, aki néhány évvel korábban a *Garonne-i parasztban* magát megrögzött laikusnak nevezte, most „besorolt” a klérusba. Bármennyire is tiszteletreméltó volt a szándék, ezek a klisék mindent összevéve lemondást, visszavonulást, elszakadást jelentettek: mindegyik negatív kategória, amelyek eltakarják Maritain valódi szándékát, s e lépésének az értelmét.

A Kistestvérekhez való belépése kétségkívül személyes tett volt, nem intim és nem titkos, mert hiszen nyilvánosan történt, de jelesen személyes, mert ebbe a tettbe belesűríti, belefeszíti önmagát, életét, legbensőbb lényét, hogy mindent az ő Istenének ajándékozzon. Hosszú életének nagy kalandja 1970-ben beteljesült: igen, ebben az értelemben „megragadta” ezt a pillanatot és amint látni fogjuk, ennek magyarázatát is adta. Földi pályájának vége felé közeledve, amikor kikötni készül az örök vizek partjainál, életét jobban, mint valaha, Istennek akarta ajándékozni: ebben az értelemben szerzetesi fogadalmának előre

---

* Chaiers Jacques Maritain. Nr. 35. 1997. 2 – 14. o.

nem látható lépése mintegy megpecsételése a „mindenek előtt Istent szolgálni” szándéknak, melyet Raissával és Verával együtt aláírt megkeresztelkedésük napján, 1906. június 11-én. Itt nem egyfajta önfeladásról van szó, hanem élete teljes odaajándékozásáról, arról, hogy odaadja még a „bőrt és a csontot” is, az általa nagyon szeretett Keresztes Szent János kifejezésével élve.

Tettét így újraértelmezve, ha azt beteljesülésnek és nem önfeladásnak tekintjük, még mindig nem kapunk magyarázatot arra, hogy miért Foucauld atya habitusát választotta, – s nem Szent Benedekét (hiszen bencés oblátus volt), sem pedig Szent Tamásét vagy Keresztes Jánosét, vagy pedig Szent Brunóét, akit oly mélyen szeretett - sem arra nem kapunk választ, hogy pontosan milyen beteljesülésről árulkodik az a tény, hogy Foucauld atya nyomában Jézus kistestvére lett. Ehhez föl kellene vázolni a Maritainék és Foucauld atya közössége között a hosszú évek alatt kibontakozott kapcsolatot, amely annyira szoros volt, hogy csak egy kistestvér kísérelheti meg bemutatását: erről szól a jelen *Cahier*.

A tanulmány szerzője sokféleképpen volt szoros kapcsolatban a Közösség vezetőivel; egyike volt azoknak a kistestvéreknek, akik több, mint 20 évvel ezelőtt nekiláttak a Maritain Összes Művei kiadásának hatalmas munkájához, és ma közülük ő az egyetlen, aki számunkra megmaradt: jó néhány éve már, hogy a halál elragadta tőlünk Heinz Schmitzet és Maurice Hanyt, Jean-Marie Allion pedig visszatért detroiti közösségébe. Ez egy kicsit jelzi is, hogy milyen hálával tartozunk Michel Nurdinnek.

Rajta keresztül szeretnénk kifejezni itt szerény, de annál átfogóbb tiszteletünket az egész Közösség iránt, és köszönetet mondani a méricskélés nélküli önfeláldozásért, a tökéletes munka iránti szenvedélyért, a kitartásért, melyek a szegény eszközökkel együtt minden nehézséget legyőztek. A Közösség, látni fogjuk a következő lapokon, sokat köszönhet Maritainnek. Maritain munkássága pedig, 1973 óta sokat köszönhet a Közösségnek. Nem tudunk mindent megtárgyalni, de megkíséreljük legalább fölidézni a lényegét.

Biztos, hogy nem kell összekeverni a maritaini életművet a Közösséggel, sem a Közösségnek tulajdonítani vagy ráerőltetni Maritain intellektuális munkásságát. Senki sem gondol ilyesmire. De a Közösség sorsa és története, melynek ölen Jacques napjait befejezte, segít megértenünk Maritaint abban, ami életének és munkásságának lényeges részénél is több: segít megérteni azt a kontemplatív forrást, vagy inkább azt az égboltot és éghajlatot, mely alatt vizsgálnunk kell ezt az életet és életművet, ha valóban meg akarjuk érteni. Mert végső tettének ez a magyarázata.

Maritain sokszor beszélt a szemlélődésről, gyakran elmélkedett róla; ez volt valószínűleg számára is az a téma, ahol leginkább csődöt mondtak a szavak, s ez könnyen érthető, hiszen ezek a lelkiélet legtitokzatosabb, legfennköltebb és legrejtettebb részét érintik. De az is fontos, hogy az ember ne engedje elnémitatni magát a szavak által... S mint mindig, most is tanulságos lesz tényszerűen követni Maritain útját: a bencések és P. Clerissac majd P. Dehau pástorbotja alatti első formálódásától a misztika és a lelki élet teológiájának iskolájáig, miközben áthaladt a művészet, az erkölcsiség, a közösségi élet, a szenvedés valamint az igazságosság, a testvériség követelményei – szükségtelen tovább részleteznünk ezt az utat – világának ölen egyre előbben (olykor drámaian) átértett szellemi szükségleteken. De az, amiről *Raissa Naplójának* vége tanúskodik, s az a sürgető igyekezet Jacques-nál, hogy ezt közzétegye, ténylegesen annak az új dolognak a sürgetése, hogy „a kontempláció ott legyen az útjainkon”. Ne féljünk a szavaktól, sem a teológusoktól, egyszerűen arról van szó, hogy meg kell nyitni a szellemi élet gazdagságát, mélységeit és szabadságát mindenki előtt, mindenegy ember előtt, bármilyen életállapotban legyen is. Nem valamiféle éteri vagy titokzatos, szenteskedő vagy kifícamult életről van szó, hanem a személyiség mélyéből fakadó lelki életről, amely más dolgokra is reagál, mint külső hatásokra és kényszerekre: vagyis az Istentől jövő szeretetre, és szabadon ajándékozta magát a többieknek. Egy fuvallat ez a lélekben, ha úgy tetszik, mint egy sóhaj vagy titkos szárnycsapás. Kétségkívül a lélek titka ez, melyet mindenki megismerhet egy hirtelen áttetszővé vált tekintetben vagy gesztusban; ez a felismerés azonban csak némelyeké, holott mindenkié lehetne.

Bár mindenki meg van hívva erre, bármilyen legyen is az élete, mégis látható, hogy az életkörülmények különbözősége visszahat a kontemplációnak nevezett élőforrás személyes változataira: más lesz ez egy karmelitánál és egy vándorlegénynél. Maritainék első írása, melyben „az utakon megélt kontemplációt” ajánlják, ezt a mindenkihez szóló hívást tartalmazza; a második a kontempláció módjainak sokféleségéről szól (Maritain, a fiatal laikus merészen és meglepő határozottsággal képviseli álláspontját már 1923-ban, domonkos barátainak fiatal folyóiratában, a *La vie spirituelle*-ben); a szükséges áldozatvállalásra és az eszközökre utal pl. *Raissa Naplója* vagy a *Garonne-i paraszt* utolsó fejezete. Felfogásuknak csupán azt a vonását szeretném itt kiemelni, amely tagadhatatlanul evangéliumi igazság: a felebaráti szeretet hangsúlyozottan elsődleges voltát.

„Ha valaki azt mondja: szeretem Istent, de testvérét gyűlöli, az hazug.” Szent János mondja ezt, az „Isten-szeretet” következményeként; föl kellene ezt vésnünk a templomok homlokzatára, ahogy a köztársaság jelszavát vésik a középültekre. Mindenesetre az egyetlen evangéliumi szeretetben a felebarát szeretete nem különbözik Isten szeretetétől, s nem valami ahhoz fűződő, többé-kevésbé másodlagos járulék; *ugyanarról* a szeretetről van szó, arról, ami Jézus

szívében izzott; s majd látni fogjuk Michel testvér tanulmányában, hogy Maritain együtt haladva a Kistestvérekkel, hogyan jutott el arra, hogy Isten „ismerésének és misztikus megtapasztalásának” legszigorúbb teológiai keretei között az emberek iránti evangéliumi szeretetnek és az együtt szenvedésnek a megtapasztalását tárja elénk. Ebben a megvilágításban újra olvasva a *Degrés du savoir* utolsó fejezeteit, melyeket Maritain később újra elővesz, hirtelen előtűnik bennük, anélkül, hogy az alapmondanivalót érintené, egy új és határozott színárnyalat: az „utakon való kontempláció” színei ezek, melyeket majd erősebb vonásokkal ismertet a *Garonne-i parasztban* (OEC XII. 974.o.).

Krisztus tanítványainak a szeretete és testvéreik iránti odaadásuk nem csupán emberi vagy „humanitárius” tett, hanem több, mint emberi, minthogy forrása Istenben van, Istenünknek abban az emberszeretetében, amelyről Szent Pál beszél. Az azonosulás és szolidaritás szigorú láncolatában, abban a láncban, melynek szemeit a szeretet alkotja, Krisztus ezt mondta: „Amint Atyám szeret engem, én is úgy szeretlek titeket, (...) amint én szeretlek titeket, ti is úgy szeressétek egymást”; vagy megfordítva: „Aki befogad egy ilyen kis gyermeket az én nevemben, engem fogad be, s aki engem fogad be, az Azt fogadja be, aki engem küldött”. Így tehát, ha a testvéreinket szeretjük, ténylegesen találkozunk Krisztussal, Őt látjuk. „P. Voillaume – közölni fogja a *Garonne-i paraszt* – egy alkalommal azt mondta nekem, hogy Jézust láthatjuk az emberekben; Madeleine Crepieux Anya pedig árnyaltabb megfogalmazással, melyet szeretnék én is megtartani, azt mondja, hogy testvéreinket látva és szeretve, behatolunk egy kicsit magának Jézusnak, az Ő mindannyiunk iránti szeretetének a misztériumába”. Úgy tűnik, hogy itt egy egészen új és drága fény ragyog föl, és ugyanakkor a szellemi-lelki szabadságnak hatalmas ereje, amely szintén az Evangéliumból ered.

Végül Michel testvér írásában megtaláljuk azt a fogadalmi szöveget, melynek elmondásával Maritain „Jacques testvérré” lett. Azoknak, akik Toulouse-ban a Testvérek kápolnájának oltára előtt hallották keményen, hangosan kiejtett szavait, melyekkel odaadta egész életét – és látni fogjuk *kikért* – azoknak egy napon tanúskodniuk kellett erről a kegyelmi pillanatról, mely csodálatosan nyitott a fiatalság felé éppúgy, mint Jacques és a mi jövőnk felé. Ez most megtörtént.

René Mougel

I.

„Laikus filozófus maradok, és semmi vágyam, hogy kolostorba zárkózzam. De visszavonulok a világtól, hála annak a szíves fogadtatásnak, melyet annyi szeretettel készítettek nekem a Jézus Kistestvérei, akiket Raissa és én megkülönböztetett szeretettel szerettünk alapításuk óta (közel harminc éve).” Maritain ezeket a sorokat néhány héttel azután írta, hogy megérkezett (1961. március 6-án) a kistestvérek toulouse-i tanulmányi házába. Már elmúlt 78 éves és „ minden összetört és elmozdult benne a helyéről azzal a villámcsapással, amellyel Raissa utolsó betegsége kezdődött”; de „a kitépelt öreg fa, mely néhány gyökerével még a földre kapaszkodik, néhányat pedig már átadott az égi szeleknek”, szeretne „még egy kis ideig némi gyümölcsöt hozni”². Jól érezte ezt René Voillaume Jacques-kal való párizsi találkozásuk alkalmával, néhány nappal Raissa halála után; a Közösség tanácsának tagjaihoz írta: „Jacques Maritain valóban mintegy hivatása kiteljesedésének és élete értelmének tekinti most azt, hogy a kistestvéreknek szentelje magát. (...) Tehát Toulouse-ba költözik. Ez a távlat lelkileg-szellemileg rendkívül fontos számára, és mély elszántsággal s a szerzetesi odaadás valóban figyelemreméltó vágyával szenteli erre magát. Meg vagyok róla győződve, hogy ha Isten megengedi ennek az elhatározásnak a megvalósulását, az nagy kegyelem lesz a toulouse-i testvérek számára”.³

Tizenkét évvel később Jacques ebben a közösségben halt meg, ahol 1970 ősztől többé nem barátként, hanem kistestvérként élt – mint novícius, majd örökfogadalmas. A következő lapok nem akarják újra verni „a Király titkait”, sem bemutatni azt, ami inkább lelki naplóba való. Baráti szálak fűztek hozzá minket, éppen ezért nagyon vigyázva arra, hogy ne essek valamiféle anekdotázásba, mindenek előtt néhány olyan életrajzi adatot fűzök egybe, melyek segítségével megsejthetjük vagy megismerhetjük azokat a szálakat, melyek fokozatosan szövődtek közte és a Közösség között. De ezen az úton meghatározóbb szerepe volt „annak a szerzetesi életünkkel való szellemi-lelki rokonságnak”, amely miután „jelentős szerepet játszott a Közösség szellemi alapításánál” – erről beszél maga René Voillaume⁴ -, egy napon elindítja őt a szerzetesi fogadalom felé ugyanabban a Közösségben. Ezért vállalva kockázatot és veszélyeket, megkísérlem kifejteni „ennek a szellemi-lelki rokonságnak” néhány vonását, utalással Jacques műveire: bennük, mint valaki mondta, „kifejezte azt, ami legdrágább volt szívének” és „élete egy szinten volt művei magasságával”.

Alap szöveg

Meglepetést jelenthet, hogy Foucauld atya húsz egynéhány évvel a Közösség megalapítása előtt már belépett Maritainék életébe – Louis Massignon közvetítésével (ez kevésbé meglepő). 1913-ban események és találkozások gondviselészerű láncolata vezetett azoknak az „égi ajándékoknak” egyikéhez, melyeket Raissa a *Nagy Barátságokban* felidézett. A „korunk fiataljaival” foglalkozó Agathon felmérés közzététele kapcsán ismerkedett meg Maritain Charles Henrion-nal, aki „első beszélgetésük alkalmával mellékesen megemlítette Louis Massignont is; Jacques „legendás személyként hallotta emlegetni őt. Henrion és Jacques valamivel később ismerkedett meg Massignonnal”.⁶ Charles Henrionról Jacques azt mondta, hogy „kiváltságos helyet foglal el életünkben”,⁷ melyet nem veszélyeztet majd Henrionnak Tunéziába való távozása - éppen ellenkezőleg -, ahol 1924 novemberében „Karthagó érseke neki ajándékozta Foucauld atya habitusát”.⁸ Louis Massignonról - őt úgy tekinthetjük, „mint akinek személyesen köszönhető Charles de Foucauld tanúságtételének és művének fönmaradása”⁹ -, Jacques később úgy nyilatkozik, hogy mindazok, akik közeledtek hozzá, lelkétől valamilyen éltető szikrát kaptak. Hosszú éveken át egyik legbensőbb barátjuk maradt, s én személyesen hálát adok Istennek ezért a kegyelemért.”¹⁰

Ennek a barátságnak és termékenyítő hatásának története még föltárásra vár; de hogy szándékomnál maradjak, biztosak vagyunk afelől, hogy már 1913-1914-ben Massignon beszélt Jacques Maritainnek Foucauld atyáról. Ténylegesen Psicharinak egy Maritainhez írt 1914. február 9-i levelében olvashatjuk utóiratként: „Később majd beszélek neked Foucauld atya Ima Társulatáról”. Psichari már megtérése előtt „tiszteletre méltó és kiváló Foucauld atya”-ként emlegeti, hiszen ismerte a szaharai katonai állomáshelyeken folytatott beszélgetések javarészét. Ami ezt a Charles de Jesus (Charles de Foucauld) által a francia területek muzulmánjainak megtéréseért alapított Imatársulatot illeti, Jacques egy február 1-i levelében mutatta be Psicharinak, megküldve a Massignon-tól kapott alapszabályokat. Ebben az időben Foucauld atya (akit 1916. december 1-én megölnek) éppen befejezte ezeknek a szabályoknak egy sor magyarázatát, melyeket Jézus Szent Szíve testvérei Egyesületének *Direktóriumaként* ismerünk, hála Massignon-nak, aki azt késedelem nélkül megjelentette és terjesztette. Az első, kereskedelmi forgalomba nem került lenyomat 1917-ből való; Massignon március 23-án dedikált egy példányt Maritainnek, mely második volt a „harmincöt dedikált” könyv sorában, ahol szerepelt még néhány közeli munkatárs, valamint a tomista tanulmányi kör tagjai közül páran, így Dr. Pichet, Mille Gaichon¹³, Ghika herceg...

Mégsem tűnik úgy, hogy Jacques és Raissa Maritain csatlakozott volna Foucauld atya Ima Társulatához. 1912 szeptembere óta bencés obláták voltak; útjaik, melyeken Isten vezetni akarta őket, lassanként világosodtak meg, s amint

Jacques megállapította, azok nem vezettek „semmilyen ájtatos szervezet felé”¹⁴. De Louis Massignon megismertette és megszerettette Maritainékkal „Foucauld barátját”, bőven megosztva velük e barátság jótéteményeit. Mivel lehetne megmagyarázni egyébként például azt, hogy a *Primauté du spirituel*-ben Foucauld atya egyik szabadon idézett gondolata szerepel, melynek forrása Charles testvérnek Massignon-hoz intézett levele?¹⁵ A szív és lélek ilyenén összefonódott szálai, akármennyire visszafogottan jelennek is meg, különösen jelentősek. Így ír Jacques 1917. január 28.-án Massignon-nak a Keleti hadtesthez: „Milyen együttérzéssel gondoltam önre kedves barátom, amikor az újságokból megtudtam a szomorú hírt, melyet önnek már néhány hete ismernie kellett, hogy meggyilkolták az ön számára oly kedves, nagyon kedves Foucauld atyát! Nagy közbenjárónk marad az, aki most elhagy minket. *Miserere nostri Domine, quoniam defecit sanctus!* (Könyörülj rajtunk Uram, mert fogynak a szentek!) Semmi közelebbi részletet nem tudhatok haláláról, melyet sivatagi banditáknak tulajdonítanak, s amely felér egy vértanúsággal.” Hasonlóképpen, 1922. május 16.-án Jacques följegyzí naplójába: „Hosszú beszélgetés Raissával. Az a benyomásunk, hogy mindketten, szándékunk ellenére, a nyílt tengeren hánykolódunk és magunknak kell tájékozódunk. (...) „Belevettünk egy kimondhatatlanul végtelen és transzcendens isteni szándékba”. A lap szélén hozzáfűzte: „Nagyon megütköztünk azon a szűklátókörű és begyepesedett módon, ahogyan a bencések ítélik Foucauld atyáról, erről a „különcről”, ahogyan egyikük említette őt előttünk.”¹⁶ Továbbá, 1928. július 31-én Jacques tanácsot adva valakinek, aki keresi a maga útját, a következőket írja: „Ha önnek az a benyomása, hogy a világban megélt kontemplatív élet gondolata erősödik önben, s ez válasz Isten akarására, nekem úgy tűnik, hogy a karthauziakhoz való csatlakozása bölcs és óvatos lépés. Minthogy Istentől, és egyedül tőle függ ennek a vágnak a megerősítése, ugyanazt készíti önnek, mint Labre-i Szent Benedeknek vagy Foucauld atyának, és kitessékeli majd önt onnan, akarata ellenére is.” E levél címzettje lesz néhány évvel később André testvér, az El-Abiodh Sidi Cheik-beli közösség egyik első kistestvére.

A húszas években tehát Foucauld atya többször is téma Maritainéknél. Ha ez a fajta szellemi jelenlét nem is tette őket tanítványokká – ahogy mondani szokták – mégsem volt konvencionális és nem volt tiszavirág életű! Negyven évvel később – 1959-ben –, amikor Verát már megtörte a szenvedés és a rákelleni gyógyszerek hatása, Jacques bejegyzí naplójába és alá is húzza: „március 4.: Elhatároztuk, hogy *kilencedet kezdünk Foucauld atyához*”; majd 11-én, a megpróbáltatások idején „Six abbé könyve Foucauld atyáról nagy segítség Raissanak”. *Charles de Foucauld Lelki naplójáról* van szó, amelyre Jacques – aki *Philosophie morale* című könyvének záró fejezetén dolgozott – hivatkozni fog azokban a megjegyzésekben, melyek „az emberi állapot” által fölített kérdésekre adandó „evangéliumi válasszal” foglalkoznak. Ugyanezekben a hónapokban az argentinai La Plata nagy szemináriumának hallgatói Jacques és Raissa Maritain műveivel foglalkozó akadémiai ülést terveztek. Jacques-ot

meghívták, hogy bizonyos kérdésekben (köztük a papságról és küldetéséről) fejtse ki véleményét. Április 27-én válaszolt: „Nem gondolnám, hogy egy egyszerű filozófusnak illő lenne a katolikus papságnak a mai világban való küldetéséről beszélve önöknek, olyan területet bitorolni, amely nem a sajátja. Önök jobban tudják, mint én, hogy a pap küldetése Krisztust adni a lelkeknek, s vele együtt adni önmagát. Azt is tudják – s erre nagy példát adott napjainkban Foucauld atya -, hogy a barátság és a testvéri együttlés, amikor azt az eucharisztikus szeretet élte, a legkiválóbb eszközök arra, hogy előkészítsék a kegyelem útjait hívő és nem hívő lelkekben egyaránt.”

Ebben a levélben spontán módon elővételezte azt, amit a „*Garonne-i Parasztban*” az agapé, azaz a lélek mélyén teljesen fölszabadult evangéliumi szeretet föltétlen elsőbbségének nevez majd, más szóval „annak a szeretetnek az elsőbbsége ez, amely a nem-keresztényeket *értük magukért és úgy, ahogy vannak, szereti*. Ebbe gyökerezett s ebből élt Lebbe atya vagy Xavéri Szent Ferenc egész apostoli tevékenysége”, s ez a föltétlen elsőbbség különösképpen megnyilvánul „Foucauld atya prófétai küldetésében”¹⁹. Ezekkel a szavaival Jacques Maritain felfedi előttünk a lelke mélyén élő affinitását Foucauld atyával, különbözzék bár tőle megannyi területen; kétségkívül vannak más jelei is ennek az affinitásnak, amelyek nem ennyire kifejezettek, de melyeket vakmerőség nélkül fölismerhetünk. Nem „ezzel a különös imával” könyörögtek-e mindketten: „Istenem, ha létezel, add, hogy megismerjelek”²⁰, - Jacques sokat mondóan hozzáfűzte: ha létezel „és ha te vagy az igazság”.

Jacques Maritain életében éppúgy, mint művei sorában a *Primauté du spirituel* kiérlelése és kiadása nem fogható fel egy még oly fontos fejlődési szakaszként; ezek sokkal inkább annak a folyamatos „vedlésnek”²¹ a tünetei, melyet a szerző jól ismert, s mely nem volt belső szenvedések és külső ellentmondások nélkül. 1926-1927-ben járunk. Jacques Maritain olyan művészi és irodalmi körökben alakította ki kapcsolatait, melyek nem voltak mindig elismertek, sőt egyesek azokat kompromitálónak tekintették. Mindenesetre álláspontját az Action Française XI.Pius által történt elítélésével kapcsolatban fogalmazta meg, vállalva azokat a következményeket, amelyek számára legalább két rendbeliek voltak. A filozófust „elvezették olyan kérdéseknek a tárgyalásához, amelyek egyszerre érintik a politikát és a vallást”²²; ettől fogva elmélkedései és értelmének ragyogó éleslátása számára fölkínálkozik az ember társadalmi életének széles mezeje. Ő, aki keresztényként fölvállalta a maga felelősségét, most látja, hogy a barátságok hálója fájdalmasan összegabalyodott. Nevezetesen azok a szálak, amelyek már régóta a bencésekhez fűzték, meglazultak vagy elszakadtak, ugyanakkor azok a sokkal rejtettebb kötelékek, amelyeket a la valsainte-i karhauziakkal ápolt, erősödtek. Úgy tűnik nekem, itt is van egyfajta felszabadító „vedlés”, azoknak a támogatásoknak a tekintetében, melyekre Jacques Maritainnek szüksége volt ahhoz, hogy kövesse hivatását s így meg tudjon felelni küldetésének. Még az Action Française krízise előtt elszenvedett néhány meg-nem-értést solesmes-i bencés barátai részéről, akiknek

és Clerissac atyának nagy részük volt abban, hogy elmélyültek benne a keresztény szellemiség alapjai, és hogy felfedezte annak kincseit. Most meg kellett állapítania, hogy „útjaink szétváltak”²³. „Olyanná kell válnunk, mintha egy különleges szerzetesrend tagjai lennénk”, jegyezte meg már 1909-ben. „Mennyivel nehezebb világban élő szerzetes helyett „szabályozott” vagy még inkább Istennek adott laikusként élni”²⁴.

Ilyen körülmények között – azokról mit se tudva – kopogtat a meudoni ajtón egy frissen megtért ember, aki szembesült a keresztény élet követelményeivel, s akit megzavart a fedhetetlenül gondolkodók viselkedése. André Harlaire látogatása Jacques Maritainnál 1926 Karácsonyának másnapján, „egy fél évszázados áldott barátság”²⁵ preludiuma lett, és megnyitotta azt az utat, amely egy pillanatban majd a Kistestvérek Közösségébe vezeti Jacques-ot. Hatvan évvel később, e látogató temetésén – aki időközben André testvérré lett – René Voillaume fog tanúságot tenni erről a „társáról és barátjáról, aki vele volt a kezdetek kezdetétől”, kijelentve, hogy „nélküle a Közösség nem lett volna az, ami”²⁶. De Maritain barátsága és befolyása nélkül André testvér nem lett volna az, aki volt.

Ezt a gondviselészerű látogatást néhány másik követte, melyek folyamán Jacques fölfedezte André szerzetesi vágyait és értelmi adottságait. André, anélkül, hogy meg tudta volna fogalmazni, egy hívás készítette az Istennek szentelt életre – de milyen formában? Erre a kérdésre csak El-Abiodh-ban kapja meg a választ, hat éves útkeresés és zarándoklás után. Az első találkozást követően gyakran ellátogat a meudoni házba, anélkül, hogy túl szoros szálakkal kötődne azokhoz, akikkel ott találkozott – kivéve Olivier Lacombe-ot. Maritain mégis beszél neki egyfajta imaközösségről, és szeretné egybegyűjtve látni az érintetteket („összegyűjteni mindazokat, akikre ez tartozik”). Tehát Jacques Maritain így szeretett volna összehozni néhány barátot arra a harcra, melyet folytatott és melynek Raissa „hordozta legnehezebb terhét imájának és odaadásának láthatatlan mélységeiben”, mert „az általunk tiszta szívvel elindított vállalkozás – mondja Raissa naplójának előszavában – valójában a saját területén akarta legyőzni a sátánt”²⁷.

1927. július 17-én, nyolc nappal a *Primaute du spirituel* megjelenése előtt Andrének írt levelében, melyben a la valsainte-i karthausiakhoz hívja találkozóra, Jacques visszatér erre az imaközösségre: „Semmi sem olyan fontos, mint a *clauso ostio* (zárt ajtó mögött) Isten előtt kiáradó vágyak, melyeket néhány, az Ő nevében egyesült lélek terjeszt elébe. Az Evangélium ereje lát itt munkához. És a Kereszt hatalma is. Kedves Andrém, az a rossz, amely ellen küzdünk, csak imával győzhető le, sok könnyel és talán még annál is többel”. Szóba kerül ez még La Valsainte-ben is, ahová augusztus 18-án este érkezik meg Jacques Maritain, Juornet abbé és André. Emlékezetes találkozás, melyre árnyékot vetett az a krízis, melyet az Action Française elítélése okozott a katolikusok körében. Néhány héttel később Jacques időt szakít végül, hogy gyorsan följegyezze naplójába: „A domonkosok és bencések okozta mérhetetlen

csalódás pillanatában Isten íme elküldi nekünk a nagy fehér kontemplatívokat, hogy támaszkodjunk rájuk és az Ő atyai jóságára. És hogy elirányítsanak minket abban, ami úgy tűnik, hogy valóban új része életünknek, hogy általuk megismerjük Isten akaratát a megkezdendő munkával kapcsolatban (négy vagy öt körém gyűlő fiatallal); s ezt erősíti meg közvetlenül André Harlaire hivatásának ténye, akit a Prior atya hozzám küld éppen akkor, amikor ő kész arra, hogy a karthauziaknál maradjon”.

Ezek után nem csodálkozunk azon, hogy 1928 folyamán Jacques Maritain igyekszik létrehozni egy kis csoportot, melyet „ugyanaz a törekvés” éltet, amely őt elvezette „a sivatag és a kontempláció felé – de egyben az apostoli lelkületű tanulmányok felé is, és mindezt a világ ölén”; (lépéseket tesz annak érdekében is, hogy Journet abbé csatlakozhasson ehhez a célhoz). S azon sem csodálkozunk, hogy Dom Marie-Bruno Spitz²⁸ – a la valsainte-i prior megbízásából – sürgeti Maritaint, hogy Journet abbéval együtt biztosítsanak André számára magában Meudonban egy karthauzi noviciátust, amely fölkészítené őt a szerzetesi fogadalomra. André Pünkösdkor tette le (magán) fogadalmát. Nem sokkal később Dom Spitz kérésére, aki bátorítja őt erre a próbálkozásra, belép a fermatai karthauzi kolostorba. Ide írja neki Jacques Maritain 1928. július 31-én azt a levelet, melynek legfontosabb részei később jól ismertek lesznek a kistestvérek előtt:

„*Teljességgel kontemplatív élet a világban?* Igazában nem, ezt nem tartom lehetségesnek. Egy lényegében kontemplatív életet igen²⁹; és olyat is, amellyel nem járna együtt a vegyes életű domonkosok apostolkodásának közvetlen gondja; de ugyanakkor ezt a világban való életet csupán a lelkek szolgálatának, az értük való valamiféle önátadásnak a vágya igazolhatja, s annak a vágya, hogy bátran viseljek el minden bajt, keserűséget az emberekkel való érintkezéstől elválaszthatatlan fölösleges jövés-menéseket, s mindezt azért, hogy tanúságot tegyek közöttük magáról a kontemplációról és Urunk eucharisztikus szeretetéről (...). A világban megélt, *a maga egészében* kontemplatív élet csak abban a formában lehetséges, ahogyan azt Labre-i Szent Benedek³⁰ csinálta. De ez egészen kivételes hivatás, s nekem egyáltalán nem tűnik úgy, hogy ez felelne meg Isten önre vonatkozó terveinek. (...)

Ha a világban kell maradnia, hiszem, hogy ez összhangban lesz azzal a vágyával, hogy fölemésztődjék a másokért való életben, csupán egy részt – igen nagy részt – hagyva meg a szükséges magány számára, hogy Isten valamilyen hasznos táplálékot³¹ készítsen önből. (...) Mit mondjak még? Az a benyomásom, az a reményem, hogy a Szentlélek készít valamit ebben a világban, a szeretetnek és a kontemplációnak azt a művét, amely magában a világban igényel önátadó és önfeláldozó lelkeket. Ön tudja, milyen mélyen él bennem ez az eszme. De ez csupán egy eszme, egy remény...”

Jegyzetek

1. Bevezetés Henry Bars könyvéhez (1961. április 28-i keltezéssel), *La politique selon Jacques Maritain*, Oe C XII. 1274-1275. p.
2. „Ezekre gondoltam a kolbsheimi kertben egy vihartépázott öreg cseresznyefa előtt – ez 1961 nyarán történt... ” Előszó (1964-ből) a *Carnet de Notes*-hoz OeC XII. p. 127.
3. Jegyzet a tanácstagok részére 1960. november 24.-én. Raissa e hónap 4-én hunyt el.
4. René Voillaume levele a kistestvérekhez: „1961. március 17. Átutazóban leszek Toulouse-ban, különösen azért, hogy találkozhassam Jacques Maritainnel, aki néhány napja ott tartózkodik (...). A Gondviselő gyengédsége számunkra ez a barátság és a szerzetesi életformánkkal ez a régóta létező szellemi-lelki rokonság, amely elvezette őt közénk, mint idősebb testvért, akitől sokat várunk, (...). Örülök, hogy előbb vagy utóbb lehetőségetek lesz találkozni azzal, aki a Közösség szellemi alapításánál társunk volt, jobban, mint gondolnátok.” *Lettres aux fraternités*, III. (Az emberek ösvényein), Paris, Ed. Du Cerf, 1966, 74-75. p.
5. René Page, Jézus Kistestvéreinek előljárója, a Közösség 1973-as kiadványában (*Jacques Maritain*), 1. p.
6. Les Grandes Amitiés. Második rész, VII. fejezet, Oe C XIV, 1002-1003. p. Charles Henrion ebben a fejezetben végig, mint „az ég ajándéka” szerepel.
7. *Carnet de notes*, OeC XII, 226. p.
8. René Voillaume, *El-Abiodh-Sidi-Cheikh* (A Jézus Kistestvérei Közösség eredetének története), II, Tre Fontane (Roma), 1982, 152. p. – (Ezt a kereskedelmi forgalomba nem került történeti írást a következőkben El-Abiodh-ként idézzük.)
9. Uo. 34. p.
10. *Cahier de l'Herne* (Louis Massignon), 1970. Oe C XIII. 1231. p. Jacques Maritain már 1917. Február 23-án följegyezte naplójába: „Ebéd Massignon-nál (...). Egész délután beszélgettünk, szeretek Istenről beszélgetni ezzel az erős- és tüzeslelkű emberrel, aki egyenes és szigorú erkölcsű, s oly éles és érdeklődő intelligenciájú. Együtt mentünk imádkozni a Montmartre-ra. Barátságunk egyre szorosabbá vált a háború alatt, a fizikai távolság ellenére. Sokat beszélt nekem

Foucauld atyáról, Chesterton szép szavait idézte: a szeretet nem vak, hanem megkötözött. Kéri, hogy imádkozzam Foucauld atya művéért (a nemhívók megtéréséért való ima társulatért).

11. Psichari levele Mgr Jalabert-nek (1912. December), idézet M.-A. Goichon könyvének függelékéből, *Ernest Psichari d'après des documents inédits* (2. Javított és bővített kiadás), Paris, Louis Conard, 1925. Az előszót és a bevezetést Jacques Maritain írta már az első, 1921-es kiadáshoz is.

12. Frère Charles de Jesus, *Directoire*, Paris, Seuil, 1961 (Louis Massignon kiadása) 166. p.: „Ime a szétosztás sorrendje: 1-4 (1917, március): L.M., Jacques Maritain „Mgr Le Roy (a Foucauld Alapítvány első elnöke), René Bazin, Foucauld atya első életrajzírója.

13. A fentebb (11. láb.) említett életrajz szerzője, Mlle Goichon, Ibn Sina szakértő, akinek e munkáját nagy mértékben segítette a Meudonba-ban kapott tanítás és tanúságtétel, s könyvét 1952-ben adta ki, amely akkor még nem talált visszhangra: *La vie contemplative est-elle possible dans le monde?* Paris, Desclée De Brouwer.

14. *Carnet de Notes* Oe C XII. 381-382. p.

15. *Primauté du spirituel*, 29., az első keresztény vértanúkkal kapcsolatban, akiket a szeretet ereje sürgetett, hogy „Foucauld atya szavaival élve, bizonyítékokkal tegyenek szerelmi vallomást” (Oe C III. 883. p.) – Lásd: J.– F. Six *L'aventure de l'amour de Dieu* (80 kiadatlan levél...), Paris, Seuil. 1993. 59. p.: „Az érte (Jézusért) viselt szenvedés és az érte vívott küzdelmek előkészítik mindennapi szeretetvallomásukat (...), nem pusztá vallomást, hanem bizonyítékokkal alátámasztott vallomást.” Ez az 1909. július 31-i levél csak 1958-ban vált ismertté.- A holland *De Maasbode* napilap 1926. május 30-i számában közölt interjúban, miután fölfedte a tényt, hogy Franciaországban „Foucauld atya gondolatai egyre jobban terjednek”, Jacques Maritain így folytatta: „Massignon élénk levelezést folytatott vele, amelyet minden bizonnal közzétesznek majd egy napon...”

16. *Carnet de Notes*, Oe C XII. 310. p. – (René Bazin *Charles de Foucauld explorateur du Maroc, eremite au Sahara* című, 1921. szeptember végén kiadott könyve az előző hónapokban több, mint tizenegyezer példányban fogyott el!)

17. A tényt ismerniük kellett barátaiknak; egyébként pl. P. Iwashita Soichi – aki a *Trois Réformateurs* fordításán dolgozott -, miért dedikálta volna Jacques Maritainnek Foucauld atya 1929-ben megjelent japán életrajzát, melyet az a Dr.

Totsuka Bunkei adott ki, aki 1931-1932-ben lefordítja majd a *De la vie d'oraison-t*?

18. Jacques Maritain már 1928-ban (egy korábban idézett levelében) beszélt „Urunk eukarisztikus szeretetéről”. Maritainék ragaszkodása az Eukarisztiához kevésbé ismert, mint Foucauld atyáé, s minden bizonnyal Szent Tamás tanításában, Tamásnak „a szeretet eukarisztikus szentsége” (III. q. 73, a. 3.) iránti mély tiszteletében gyökerezett. Mendonba érkezésüktől (1923) fogva „e ház középpontja a kápolna, az állandóan jelenlévő Oltáriszentséggel” (Oe C XII. 290. 315. p.).

19. Oe C XII. 766-767. p.

20. Charles de Foucauld, *Lettres a Henry de Castries*, Pris, Grasset, 1939. 95-96. p. És Jacques Maritaint illetően: *Les Grandes Amities*, Oe C XIV. 752. p.

21. Ezt a szót használja Jean-Luc Barré annak a fejezetnek az elején, melynek a „Az érett kor” címet adta: *Jacques et Raissa Maritain .Les mendiants du ciel*, 387. p.

22. *A Primauté du spiritul* előszava, Oe C III. 785. p.

23. *Carnet de Notes*, Oe C XII: 226. p.

24. Uo. 197.p. Ezt a bejegyzést Jacques egy Raissával való beszélgetés után írja. A rákövetkező héten Clérissac atya arra biztatja őket, hogy „kövessék a világban megélt szemlélődés útját.”

25. *Cahiers Jacques Maritain*, 14. (1986), 59. p.; Lásd még Louis Gardet tanúságát, *Cahiers* 10. (1984), 29. p.

26. *Les Petits Freres de Jesus* (Nouvelles périodiques), n° 108. (1986/4), 16. p.

27. *Journal de Raissa*. Előszó. Oe C XV. 164. p.

28. Ő fogadja majd Marc testvért a Serra San Bruno karthauzi kolostorban, amikor 1935-ben az el-abiodh-i testvérek tanácsot kérnek a „novíciusok nevelésének módjáról”. El-Abiodh, VI/1, 93. p.

29. Jelenleg ez a megkülönböztetés választja el egymástól a teljes egészében a kontemplációnak (*contemplationi omni ex parte dedita*) szentelt szerzetes közösségeket és a kontemplatív élet új formáit. (*Venite seorsum* kezdetű

buzdítás „a kontemplatív életről és a kolostorról”. 1969. augusztus 15. VI. A.A.S. LXI. 689. p.)

30. Labre-i Szent Benedekről is elmondhatja majd Raissa azt, amit Szent Tamásról mondott: „úgy kötődünk hozzá, mint egy igazi barátához, szimpátiával, csodálattal, hálával” (Oe C XIV. 832-833. p.)

31. René Voillaume újra használja majd ezt a kifejezést a *Les fraternités du Pere de Foucauld* című könyvének első kiadásában (Paris, Ed. Du Cerf, 1946, 105. p.), amikor összefoglalja fejtegetéseit „az Eukarisztiáról, mint a közösségek életéről”: „Mint az Oltáriszentség, amely táplálék is, a kistestvéreknek is oda kell adni magukat testvéreiknek, minden embernek, a szeretet teljességével, „hasznos táplálékká” válva eukarisztikus kontemplációjuk által.”

Jacques Maritain, a kultúra filozófusa

Kollokvium Reimsben. 1999. nov. 20-21.

Már negyed százada, hogy az „égi koldus” hazatalált. És azóta is mutatja az utat. Az útjelző táblát most a reimsi katedrális közelében találtuk, a Maison Saint Sixte-ben, ahol a CIREP (Centre Independant de Recherch Philosophique – Filozófiai Kutatások Független Központja) kétnapos kollokviumot rendezett Jacques Maritain halálának huszonötéves évfordulója alkalmából „Jacques Maritain, a kultúra filozófusa” címmel.

Az egyházmegyei lelkigyakorlatos ház kerengőjében viszontláthattuk a „Nagy Barátságok” kiállítást, amelynek tablóin megjelenik a század első fele francia szellemi életének gazdag panorámája. Az előadóteremben kézbe vehettük a Maritain házaspár összes műveinek tizenöt kötetét, ez utóbbi években újra külön is kiadott műveiket, Jacques Maritain levelezéseit Jean Cocteau-val, Julien Greenel, a Cahiers Jacques Maritain számait, valamint a Maritain házaspár életéről írt legújabb könyvet: Jean-Luc Barré: Jacques et Raissa Maritain, Les Mendiants du Ciel (Az Ég Koldusai) címmel.

Az előadók javarészt egyetemi tanárok, Maritain tanítványai és kutatói.

A megnyitó előadást, Charles Blanchet professzor tartja Párizsból, „Természet és kultúra Jacques Maritain szerint” címmel. Az emberi természetből fakadó elemi igényeken a technikai civilizáció semmit sem változtatott. Az ember befejezetlen lény: lehetőség. Megművelésre vár és gyümölcsöt hoz. Mindegyikünk személyesen átéli kultúránk megsebzettségét a végtelen utáni vágytól. Minden nemzedék feladata, hogy megismerje és kiteljesítse a szellem belső mozgalmassága által az ember lehetőségeinek gazdagságát, tisztelettel és nyitottsággal más kultúrák kincsei iránt. Ehhez a lendülethez Maritain szellemében a kereszténység lelki forradalmára lenne szükség.

Jean-Dominique Durand, a lyoni egyetem újkori történész professzora, jelenleg a francia vatikáni követség kulturális tanácsosa előadásának címe: „Maritain és a történelem”. Jacques Maritain nem volt sem történész, sem politikus, de benne élt, részt vett a történelemben. Élete példaadás, egy emberé, aki nem bírta elviselni az igazságtalanságot. Politikai filozófiája döntő szerepet játszott a kereszténydemokrácia eszméjének kifejlesztésében, a totalitarizmusok és az antiszemitizmus elutasításában.

Michel Bressolette a toulouse-i egyetem irodalmár professzora Jacques Maritain és Jean Cocteau barátságát méltatta kettőjük levelezése nyomán. Ez az életre szóló barátság megrendítő bizonyítéka annak, hogy a szigorú erkölcsi következetesség hogyan járhat együtt az emberi gyengeség iránti részvétellel.

A kollokvium második napjának első előadását Bernard Hubert a toulouse-i Institut Catholique filozófia tanára tartotta „Jacques Maritain és a természettudomány” címmel. Maritain a Sorbonon matematikát és kémiát is tanult, majd két éven át Heidelbergben ösztöndíjasként a neves biológus, Hans Driesch mellett dolgozott. Érdeklődött Herbst és Windelband kutatásai iránt is. Az 1932-ben megjelent nagy ismeretelméleti munkájának (*Distinguer pour unir ou les degrés du savoir – Megkülönböztetés az egyesítés végett – a tudás fokozatai*) szinte egyharmada a természettudományos megismeréssel foglalkozik. Egész munkássága igazolja meggyőződését, hogy a filozófusnak tisztelettel és baráti nyitottsággal kell fordulnia a természettudományokhoz.

Michel Delahoutre abbé, a párizsi Institut Catholique nyugalmazott tanára előadásában az indiai filozófia, művészet és misztika kérdéseivel foglalkozott. Ennek az előadásnak élő „illusztrációja” és illusztrálója volt Olivier Lacombe, Jacques Maritain talán utolsó, még élő nagy barátja, az indiai kultúra kiváló szakértője. Kettőjük barátsága példa rá, hogy egy filozófus, hűséges maradván Szent Tamás-i alapjaihoz, érdeklődéssel fordulhat más gondolati rendszerekhez is. Talán éppen ennek az érdeklődésnek köszönhető Maritain „hatodik útja”, amellyel kiegészíti Szent Tamás öt Istenérvét, s amelyben elsőrendű szerepe van a prefilozófiai síknak, ahol „a bizonyosság intuitív megtapasztalásban fürdik”.

Pierre-Marie Emont atya, az ars-i nemzetközi papi szeminárium tanára előadásának címe: „Jacques Maritain nevelésfilozófiája, avagy a kultúra szükséges volta a személyiség kialakításához”. Az előadó Maritain három jelentős, ide vonatkozó művével foglalkozott:

- 1) *A Court traité de l'existence et de l'existant* (Rövid értekezés a létezésről és a létezőről) a nevelés alapját, a személyiség fogalmát és méltóságát dolgozza ki. „Ha Jacques Maritain az emberi személyről beszél, - mondotta Emont atya, - mindig líraivá válik.”
- 2) *A Pour une philosophie de l'éducation* (Nevelésfilozófia) című könyve az emberben a test-lélek egységét és az emberi személy iránti tiszteletet emeli ki.
- 3) *A Religion et culture* (Vallás és kultúra) alap gondolata, hogy a személyiség kialakulása nem lehetséges a kultúra öröksége nélkül. Az ember nem pusztán természeti, hanem történelmi lény. Ezért a nevelés céljának, a személyiség kibontakozásának megvalósulásához tanulmányozni kell minden kort és minden kultúrát, hogy elsajátíthassuk azok sajátos értékeit.

Michel Fourcade a montpellier-i Paul Valéry Egyetemről a „Jacques Maritain által irányított sajtómunkák: egy kulturális program kibontakozása” címmel tartott előadást. Maritain nem volt olyan naiv, hogy egyedül harcoljon a modernizmus elleni küzdelmében. Többek között Charles Péguy, Ernest Psichari, Pierre van der Meer, majd Stanislaus Fumet, Henri Ghéon, Max Jakob, Henri Massis, Ramuz, Pierre Reverdy találhatók Maritain baráti körében. Lakóhelye, Meudon kora nagy szellemeinek találkozóhelye „a transzcendentálék nemes negyede” volt. Beszédes a huszas évek elején kiadott könyvsorozatuk névválasztása: Le Roseau d’Or (Arany Nád), amivel a Jelenések Könyvét idézik: „Aki velem beszélt, arany mérónádat tartott kezében, hogy fölmérje a várost és kapuit, meg falát.” Ez az arany nád számukra azt jelentette, hogy a szellem dolgait nem evilági mértékkel mérik.

A kollokviumot kerekasztal beszélgetés zárta le, címe: A katolikus értelmiség felelőssége a kultúrával szemben. Az előadók beszélgetését Philippe Cheanaux, az arras-i Artois Egyetem történész professzor vezette, akit most neveztek ki Rómába a pápai egyetem tanárává.

Maritainék kora az irodalom talán legnagyobb keresztény korszaka volt Franciaországban, megvalósítva a keresztény értelmiség hivatását, az igazság szolgálatát. Ennek a szolgálatnak a gyümölcse a keresztény gondolat beivódása a kultúrába. Valójában kultúránk sokkal keresztényibb, mint gondolnánk – fejtegette az egyik előadó. Kötelességünk ezt tudatosítani és továbbadni kincseinket, különösen a fiataloknak, akik kiábrándultak a fogyasztói társadalom szellemi sivárságából és valódi értékek után vágyakoznak. Az idős Suzukit – mondta egyikük – a Biblia könyvei közül legjobban az Exodus érintette meg. Az, hogy egy nép szellemi érintés – a kinyilatkoztatás – hatására képes volt kultúráját változtatni. Technikai kultúránkban ilyen exodusra van szükségünk. Kivonulásra az anyagimádó civilizációból, nyitottnak lenni az új felé, amit az Úr mutat. Nyitottnak lenni a szenvedésre és az együttlészenvedésre.

Az ember szellemi érlelődésében - emelték ki az előadók – fontos szerepe van a metafizikának, ami magával hozza a hit megalapozását és elmélyítését.

A jelenlévők megilletődve hallgatták, és lelkesen megtapsolták az addig halk szavú Olivier Lacombe szenvedélyes felkiáltását: „Szent János megírta, hogy ’kezdetben volt az Ige’ – és az Ige Értelem. És azt is mondta Szent János, hogy ’Isten Szeretet’. Ez mindennek a lényege!”

Új Ösvény. Chemin Neuf

Debreceni barátaink lelkesen ajánlották figyelmünkbe egy francia közösség családi lelkigyakorlatait, a Magyarországon máj 5-én szervezett Kána heteket. Munkatársaink, Jutka és Ottó két gyermekükkel, a négyéves Ancsával és a hatéves Barnuskával 1997 nyarán részt is vettek a máriabesnyői Kána héten. A lelkigyakorlat célja a családi élet megerősítése Krisztus szeretetében. A hét folyamán a gyerekekkel külön foglalkoztak, hogy a szülők szabadok legyenek egymás számára. Megújult lélekkel tértek haza, és azzal a hírrrel, hogy meghívást kaptak a Chemin Neuf (Új ösvény) közösségtől egy franciaországi három hónapos intenzív nyelvtanfolyamra, s azt követően egy hathónapos teológiai kurzusra. Szeptember 8-án el is indultak. Református lelkész barátunk vitte ki a családot és annyi holmijukat, amennyi a kis Suzukiba belefért.

Néhány hét múlva megérkezett Jutka első levele a Párizs melletti Tigeryből.

„Most hétvége van, és nagy csend van a házban. Csak mi vagyunk itt és még három lány. A többiek elmentek Lyonba papszentelésre. Barnus és Anca valahol a házban kószál. Képtelenség megtalálni őket, ha egyszer eltűnnek. Nagyon élvezik a kastélyt. Már egyszer voltak óvodában.

Van itt egy cseh család két gyerekkel, de ők egy másik épületben laknak, a kastélytól 500 méterre. Azt hívják Petite Maisonnak (kis háznak), de ebben is van hét lakás. Azon kívül van még egy kastélynagyságú épület szobákkal, s még egy hatalmas raktárépület.

A „kis háznak” laknak a házaspárok, két idősebb házaspár s egy néger vagy félvér házaspár egy fél éves kisfiúval. A kastélyban, ezt nevezik Cénacle-nak, laknak a szerzetesek és a vendégek. Van itt egy fiatalabb pap is, aki állandóan itt van. A szerzetesek ruhája nem feltűnő, több nap múlva jöttünk csak rá, hogy miből áll: egy fehér ing vagy blúz, egy drapp vagy szürkés szoknya, illetve nadrág, hasonló színű kardigánnal, egy nyitott szandál és egy kereszt a nyakukban.

Kedden sivatagi nap van délután 2 óráig. Csütörtökön sok vendég jön segíteni és imádkozni. Október elején kezdődik a nyelviskola, addig mi is dolgozunk délelőtt és délután. Ottó a társalgót festi a fiúkkal. Én a konyhán, a mosodában vagy a titkárságon segíték, amíg a gyerekek az óvodában vannak.

A kastélyhoz egy 20 hektáros park tartozik, hatalmas öreg fákkal. Az ablakunk előtt is egy nagy cédrus áll. A falu akkora lehet, mint Köröm. Érdekes, hogy bolt egyáltalán nincs benne, csak egy „buffet”. A falu szélén van egy tó s

egy szép játszótér. A kastély parkjában is van egy tó két kis szigettel, ahol mindig vannak vadkacsák. A park mögött erdő van, ahol lehet kirándulni is.

Ennivalóban nincs hiány. Sok gyümölcsöt és zöldséget eszünk. Ebédre, vacsorára mindig van főtt étel. A vacsorát mindig a maradékból csináljuk; nagyon találékonyak, nem dobnak ki semmit.

Vannak itt csehek, lengyelek, jön majd egy lett házaspár s talán két magyar fiú. Itt beszélünk oroszul, németül, franciául, angolul, össze-vissza, ki hogyan tud. A nyelvtanárunk Pascale (ez női név) a Madagaszkár szigetéről jött. Van itt egy néger szerzeteslány is.”

A mellékelt prospektusból megtudtuk, hogy 1971-ben egy francia jezsuita, Laurent Fabre által vezetett karizmatikus imacsoport lassacskán életközösséggé formálódott. Arra éreztek hivatást, hogy hirdessék Jézus Krisztust a mai embereknek, hozzájuk hasonló életet élve. 1973-ban Lyon érsekétől megkapták a jóváhagyást Hívek Vallásos Társulataként, a közösség papjai pedig, egyházmegyei jogú szerzetesrendként. A közösséghez tartozásnak két formája van: a szoros közösségben, teljes szegénységben és engedelmisségben élők és a „szomszédsági” közösségben élők, akik imaközösséget alkotnak. Az előbbieknél jelenleg 600 tagja van, az utóbbinak megközelítőleg 6000, tizenhat országban: Franciaország, Belgium, Olaszország, Svájc, Németország, Lengyelország, Cseh Köztársaság, Kongó, Elefántcsontpart, Zaire, Egyiptom, Kanada, Mauritius szigete, Reunion Martinique, legújabbán Brazília.

Egy újabb hónap után megkaptuk a második levelet is:

„Itt nagyon mozgalmas az életünk, jól be kell osztani az időnket. Elküldöm az órarendünket, ez híven tükrözi a napjainkat. Ez számunkra annyiban módosul, hogy ha nincs óvoda, én a gyerekekkel vagyok. A hétvégeken majdnem mindig van valamilyen program. Voltunk kirándulni a fontainaiblau-i erdőben a cseh családdal, akik itt vannak; egyszer pedig egy francia családnál töltöttünk egy hétvégét egy közeli kisvárosban. Ez a család is a közösséghez tartozik, de kicsit más formában, mint akik Tigeryben vannak. Öt család él ebben a kis városban, egymástól nem túl messze, s ők majdnem minden nap találkoznak egyszer a reggeli zsolozsmán a templomban. Minden szombaton együtt ebédelnek, kedden esténként pedig összejönnek imádkozni. Ők a fizetésük 10 százalékát oda adják a közösségnek. Sok ilyen kis csoport van Párizsban és itt a környéken. Ezeket a csoportokat hívják itt fraternité de quartier-nek. A kis város plébániáján sok mindenben résztvesznek, sok mindent szerveznek sokat segítenek az ottani atyának, aki maga is a Chemin Neuf közösség tagja. Voltunk a plébániájukon vasárnap a szentmisén. Sokan voltak a

templomban, több százan, de érezni lehetett, hogy szinte mindenki ismeri a másikat, s egy közösséget alkotnak.

December elején Lisieux-be megyünk majd egy hétvégére. Lesznek több napos lelkigyakorlatok is számunkra.

Szeretnék írni kicsit a közösség lelkiségéről is. Nagyon tetszik nekünk a családokhoz való viszonyuk. Nagyon tisztelik a családot, mint egy kis közösséget. A közösségben élő családok megőrzik önállóságukat. Időnként együtt ünnepelnek, együtt étkeznek a többiekkel. Ezért van nekünk is saját konyhánk, külön kis lakosztályunk, ahová a többiek nem járnak be. Ez egy külön kis sarok a kastélyban, a folyosónkat sem használja más. Olyan, mintha külön házban lalnánk. Az is jó, hogy nagy hangsúlyt fektetnek a mi lelkiéletünkre is. Mindig mondják, bár franciát tanulni jöttünk ide, VAN ami még ennél is fontosabb. Minden reggel hagynak időt a személyes imára. Egy órát kapunk erre a zsolozsma után. Ez a reggeli imaóra nagyon fontos a közösségben. Ezt minden házban mindenkinek meg kell tartania. A kedd délelőtt teljes egészében az imára van szánva mindig! Ilyenkor szilencium van az egész házban, a kápolnában délig szentségimádás. Ezt is nagyon fontosnak tartják. A közösség összes házában a kedd sivatagi nap. Csak délután 4 óra után kezdődnek a munkák. Ilyenkor bárki eljöhethet, aki csendben akar lenni. Sokan jönnek Párizsból is ide. Délben csak kenyeret, sajtot, gyümölcsöt tesznek ki az asztra.

Érezzük, hogy mindenkivel külön törődnek. Mindenkinek, aki a nyelvviskolába jött, van egy lelkivezetője, akivel hetente beszélget.

Itt Tigeryben főleg lelkigyakorlatokat szerveznek. Majdnem minden héten jönnek ide 100-an, 200-an különböző csoportokban. Most egész héten itt voltak lelkigyakorlaton egész Franciaországból a seminaristák.

Párizsban kollégiumot tartanak fenn egyetemistáknak, főiskolásoknak, akik itt lelki képzésben is részesülnek az egész év folyamán.

Nekünk is tartanak előadásokat, legalább egyet egy héten, az imáról, a közösségről, a közösségi életről. Úgy látjuk, hogy a közösség egyszerre nagyon mély lelkiéletet él, s ugyanakkor nagyon rugalmasan alkalmazkodik a mai világhoz, a fiatalokhoz.”

A francia Alpok hegyei között, egy a Balatonnál nagyobb tó partján épült egy bencés apátság. Pompás neogótikus templomuk a Savoyai királyok temetkezési helye volt. A növekvő turista forgalom már zavarta a szerzetesek nyugalmaát, ezért csendesebb helyre költöztek. A kétemeletes kolostortömböt

melléképületeivel és erdeivel együtt a lyoni érsek a Chemin Neuf közösség rendelkezésére bocsátotta. Innen kaptuk a legutóbbi levelet.

„Épp ma számoltuk, hogy már egy éve és egy hete vagyunk itt Franciaországban. Azt hiszem elég gazdag volt ez az év élményekben.

Augusztus 10-től 20-ig egy egyhetes szentignáci lelkigyakorlaton voltunk. A gyerekek ezalatt a közösség másik házában nyaraltak. A lelkigyakorlat alatt egy hétig teljes csendet kellett tartani. Az étkezések alatt sem lehetett beszélgetni. Általában délelőtt és délután is volt egy előadás, esténként pedig közös imaest. Sokat beszéltek a közösség lelkiségéről is.

Augusztus 30-án költöztünk át Hautecombe-ba. Itt külön épületben lakunk egy francia családdal együtt, akiknek egy kilenc éves kislányuk van. Ők a képzésre jöttek. A gyerekek a szomszéd faluba járnak iskolába. Barnus már az első nap jól beilleszkedett. Haza sem akar jönni az iskolából. Azt hiszem, most már nagyon jól érzi itt magát. Többször mondta, hogy ha nagy lesz, majd apostol lesz, és mindig közösségben akar élni, mert itt van Jézus.”

A Maritain kollokvium alkalmat adott rá, hogy eleget tegyünk az alapító Laurent Fabre meghívásának, meglátogassuk Ottóékat, s a két mátrai cserkészvezető lányunkat, akik szeptember óta vannak a nyelviskolán. Négy házukat ismertük meg. Hautcombe-ban találkoztunk képzésen és szolgálaton lévő magyar fiatalokkal is. A képzés három-, vagy hathónapos teológiai kurzus, melynek hat témaköre van: intellektuális képzés, Szentírás-ismeret, dogmatika, lelki élet, egyház és társadalom – ezen belül kiemelten az ökumenizmus- és közösségi élet. A közösség rövidebb-hosszabb ideig befogad érdeklődőket, akik a rend tagjaival együtt részt vesznek a közösség szolgálatában. November 17-én Montagnieu-be mentünk, ahol az egyes országok felelősei együtt tanácskoztak az alapítóval. A jövő évi terveket beszélték meg. A világegyházban ezen a napon ünneplik Árpád-házi Szent Erzsébetet. Számunkra a koncelebrált szentmise mély jelentést kapott: Szent Erzsébet talán egyszer elvezeti őket szülőföldjére egy Új Ösvényen, a tizenhetediken.

FLORILEGIUM

Róma, 1917 húsvétján.

Miután 15 napig dolgoztunk a *Parade*-on, más egyebet se, látva, se hallva, sétáltunk egyet Picassoval.

Picasso: Nézzük meg ezt a templomot!

(*A templom telve hívőkkel, égő gyertyákkal, muzsikával és imával.*)

Én: nézzünk meg egy másikat!

(*Ugyanazt találjuk. Hosszan, némán bandukolunk.*)

Picasso: Úgy élünk, mint a kutyák.

(Jean Cocteau)

*

Pilinszky János levele Ferenczy Béniének

1967. július 4.

Drága Erzsike!

Remélem megkapta leveletem, mert címét még mindig nem tudom, s így emlékezetből kell reprodukálnom.

Béni halálhíre – bár tíz éve súlyos beteg volt – mégis tökéletesen váratlanul ért. Élete példája a kortárs magyar művészetben mindenkinél példaadóbb. Hiányzott belőle minden retorika, mely többé-kevésbé ellepi mások művészetét. Béni után csak a tiszta formák maradnak, csak a valódi beszéd – s nem a retorika száradékony repkénye. A lényeg és nem a látszat. A retorika a magyar művészet legfőbb betegsége. A látványos retorika – a halálugrás csupasz ténye helyett, ami minden valódi mű néma és egyetlen titka. Béni *e g y e d ü l* ezt a nyelvet beszélte.

Drága Erzsike, ez mind igaz, mégis a halál halál marad, amin semmi se változtat. De tudja, ahogy az évek múlnak, több a halott, akit szerettünk és szeretünk, mint az élő. S ettől a válaszfal is egyre vékonyabb lesz köztük és közöttünk. Ifjúságomban a világ volt – ösztöneimben – az egyetlen világ. Lassan azonban ez a világ egyre irreálisabb számomra. S ha így van: vajon valóban elment az, aki ebből az irrealitásból kilépett? Nem tudom, világos-e, amit

mondok. A halál számomra csak addig volt maradéktalan realitás, amíg maradéktalanul realitásnak éreztem a világot. Amennyit a világ évről-évre veszít súlyából, úgy nőnek fel bennünk a halottak. Első időben a távolság áthidalhatatlan, de később fokról fokra megszűnik, s épp nem úgy, hogy a halottat élőnek hazudjuk, hanem épp ellenkezőleg: az áthidalhatatlan távolság sajátos törvényei szerint válik a halálból sose hitt bensőséges közelség.

Bocsásson meg ezekért az elvont, s nagyon is hidegnek tűnő szavakért. Nem vigasznak szántam őket. A valóság felől szerettem volna megnyugtatni.

Drága Erzsike, mit írhatnék még? Tudom, hogy drága Béni karosszéke üresen áll. Az utolsó tíz évben sokat gyötrődött, de megérte. Visszaszerezte ártatlanságát; oly tisztán hallhatott meg, mint ahogyan megszületet. S ebben épp Magának elmondhatatlanul nagy része volt. Így meghalni: a legkülönbek „ambíciója”. A gyerekek, a szentek és a lángelmék privilégiuma. Gondoljon erre, s akkor nem lehet többé egyedül.

Nagyon nagy szeretettel:

János